

UOT 378.

Vüsalə İlkan qızı Səfərova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitet

AUDİTORİYADANKƏNAR TƏDBİRLƏRDƏN İSTİFADƏ ETMƏKLƏ TƏLƏBƏLƏRDƏ VƏTƏNDAŞLIQ TƏRBIYƏSİNİN FORMALAŞDIRILMASI

Вусала Илкан гызы Сафарова
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАЖДАНСКОГО ВОСПИТАНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ВНЕАУДИТОРНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ

Vusala İlkan Safarova
State Pedagogical University of Azerbaijan

FORMATION OF CIVIC EDUCATION WITH THE USE OF EXTERNAL ACTIVITIES

Xülasə: Məqalədə Azərbaycan tarixinin tədrisində auditoriyadankənar tədbirlərdən istifadə etməklə tələbələrdə vətəndaşlıq tərbiyəsinin formalaşdırılmasının aktuallığı əsaslandırılıb. Vətəndaşlığın mahiyyətinə aydınlıq gətirilib. Auditoriyadankənar işlərin ali məktəbdə gələcək ixtisaslı mütəxəssisin peşəkar hazırlığında böyük əhəmiyyət kəsb etməsi göstərilib. Auditoriyadankənar işlərin və tədbirlərin məqsədləri, növləri araşdırılıb

Açar sözlər: *tədbirlər, tələbələrdə vətəndaşlıq, auditoriyadankənar iş, vətəndaşlıq tərbiyəsi, vətəndaşlıq mədəniyyəti, ekskursiyalar.*

Резюме: Актуальность формирования гражданского воспитания у студентов оправдывается использованием мер, принимаемых аудиторией для обучения истории Азербайджана. Была выяснена суть гражданства. Было показано, что аудиторская работа имеет большое значение для профессиональной подготовки будущего специалиста в высшей школе. Были изучены цели и виды аудиторской работы.

Ключевые слова: *мероприятия, гражданство у студентов, внеаудиторная работа, гражданское воспитание, гражданская культура, экскурсии*

Summary: The urgency of forming civic education among students is justified by the use of measures taken by the audience to teach the history of Azerbaijan. The essence of citizenship was clarified. It was shown that the audit work is of great importance for the professional training of a future specialist in higher education. The objectives and types of audit work were studied.

Keywords: *events, citizenship of students, work outside the classroom, civic education, civil culture, excursions.*

Auditoriyadankənar işlər ali məktəbdə gələcək ixtisaslı mütəxəssisin peşəkar hazırlığında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu işlərin tələbələrin özünütəhsil, mədəni dünyagörüşünün genişlənməsi, yeni biliklər əldə edilməsi, maraqları üzrə məşğuliyyət, müxtəlif mənəvi-etik cəhətlərin, o cümlədən vətəndaş tərbiyəsinin formalaşdırılmasında böyük roludur. Qeyd et-

məliyik ki, auditoriyadankənar işlərin gələcəyin tarix müəllimlərinin hazırlığında da böyük bir roludur.

Keçmiş sovet və müasir pedaqoqların əsərlərində “auditoriyadankənar iş” anlayışına müxtəlif yanaşmalar vardır. “N.D. Arutyunova, L.L. Bublik auditoriyadan kənar iş dedikdə tələbələr tərəfindən öz ixtisaslarını müvəffəqiyyətlə

mənimsəməyi üçün gördükləri iş kimi, L.V. Kondraşova auditoriyadan kənar işin tələbələrin öz ixtisasları üzrə və şəxsiyyət kimi yeni keyfiyyətlərin əldə edilməsinə yönəldiyini qeyd edirlər” [1, s 37].

Tədqiqatçı N.N. Əzizxocayeva belə hesab edir ki, auditoriyadankənar işin öz məqsədləri olmalıdır. T.S. Derkaç auditoriyadankənar iş anlayışı altında müstəqil işə həsr olunmuş vaxt, dərnək, mədəni-kütləvi, idman, turistik və s. məşğuliyyət sahələrini başa düşürdü. Z.Ş. Kasımova təlim-tərbiyə prosesini iki yerə bölürdü; O, tələbələrin kurs, diplom işləri yazmalarını da auditoriyadankənar işlərə aid edirdi. Buradan aydın olur ki, auditoriyadankənar işlərin müxtəlif növləri vardır. Beləliklə, T.V. Balaxniçeva aşxamlar, konfranslar, klublar, disputlar kimi növləri ayırır.

Auditoriyadankənar işlərin kütləvi forması bir qayda olaraq əhəmiyyətli dərəcədə dinləyici, tamaşaçı və ya iştirakçını əhatə edir; qrup formaları müəyyən plan və ya proqram üzrə işləyən bir qrup tələbəni əhatə edir; fərdi formaları isə ayrı-ayrı tələbələrin müstəqil işini əhatə edir. Beləliklə, auditoriyadankənar işlər özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Onun öz məqsədi, vəzifələri, prinsipləri, məzmunu, forma və metodları, ən əsası isə hər bir fəaliyyət növü kimi nəticələri vardır.

“T.V. Sarafanova auditoriyadan kənar işlərin aşağıdakı xüsusiyyətlərini göstərir:

- Auditoriya və tələbələrin elmi-tədqiqat işləri ilə sıx şəkildə bağlı olur.

- Könüllülük prinsipi olduqda seçim azadlığı.

- Şəxsi təcrübənin ixtisasının incəliklərini anlamağa şərait yaratması.

- Yaradıcılıq üçün daha böyük imkanların yaranması.

- Müstəqil fəaliyyət və təşəbbüslərin müəllimlə əməkdaşlığa uyğunlaşdırılması” [1, 37].

Auditoriyadankənar tədbirlərin kütləvi formalarından biri də ekskursiyalardır. Ekskursiyalar müxtəlif yerlərə edilə bilər. Xüsusilə tarix fakültəsinin tələbələri üçün tarixi abidələr, muzeylər, ev muzeyləri, mərkəzlər, memorial komplekslər ekskursiya edilən yerlər ola bilər.

Auditoriyadankənar işlərin kütləvi formalarından danışarkən biz burada diqqəti elə təd-

birlərə yönəltməliyik ki, bu tədbirlər tələbələrdə vətəndaşlıq tərbiyəsinin formalaşdırılmasında faydalı və vasitəçi olsun. Bunlara misal olaraq “20 yanvar şəhidlərinin ziyarət edilməsi”, “Xocalı faciəsinə həsr edilmiş abidənin ziyarəti”, “Ümummilli Lider Heydər Əliyev Mərkəzinə edilən ziyarətlər” vətəndaşlıq tərbiyəsi baxımından zəruri tədbirlərdir.

Tələbələrin vətəndaş tərbiyəsinin formalaşdırılmasında Heydər Əliyev irsinin öyrənilməsi, tələbələr tərəfindən Heydər Əliyev Mərkəzinə edilən ekskursiyalar, dahi rəhbərin adı ilə bağlı olaraq keçirilən tədbirlərdə iştirak etmək böyük əhəmiyyət daşıyır.

Heydər Əliyev hər şeydən əvvəl öz xalqını böyük məhəbbətlə sevən vətənpərvər idi. Onun “Mən fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam!” kəlamı dillərdə dastandır. Onun vətənpərvərliyi müdafiə ruhlu idi. Çünki, ölkəmiz müharibə vəziyyətində idi. Eyni zamanda müasir elm və mədəniyyətin nailiyyətlərinə əsaslanan maarifçilik mahiyyəti daşıyırdı. Onun irsini, vətənpərvərliyini təhlil edərkən və dərindən anlamağa çalışarkən Ümummilli Liderin gənclərə, gələcəyimizə göstərdiyi böyük qayğının şahidi oluruq. Azərbaycan dövlətinin yaranmasında, möhkəmlənməsində, Azərbaycanın ilk konstitusiyasının qəbul edilməsində Heydər Əliyevin böyük və əvəzolunmaz rolu vardır. Heydər Əliyev öz fəaliyyəti ilə əsil vətəndaş və vətənpərvərlik nümunəsi olmuşdur. Onun Azərbaycan elminə, incəsənətinə, tarixinə, dilinə göstərdiyi qayğı Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına rəvac verdi, onu keçid dövründə məhv olmaqdan qurtardı. Xalqın ən çətin günlərində, böyük təhlükələri gözə alan H. Əliyev onun yanında oldu. “O, böyük bir azərbaycanlı kimi, “Dünya azərbaycanlılarının həmrəylik gününü” elan etdi. Dünyada yaşayan bütün azərbaycanlıları həmrəy olmağa, bir olmağa çağırırdı. O, əsil vətəndaş kimi istər 1918-ci il mart soyqırımına, istər “20 yanvar hadisələrinə” istərsə də “Xocalı faciəsinə” hüquqi-siyasi qiymət verdi. O, Azərbaycan Respublikasını dünya birliyinin bərabərhüquqlu üzvünə çevirdi. Onun irsi, onun həyatı, onun fəaliyyəti hər bir azərbaycanlı üçün vətənpərvərlik və vətəndaşlıq nümunəsidir” [4, 3].

Vətəndaşlıq tərbiyəsində işğaldan azad olunmuş torpaqlarımıza edilən səfərlərin də bö-

yük əhəmiyyəti vardır. Bu baxımdan “Cocuq-Mərcanlı” kəndinə edilən səfəri misal göstərmək olar. 2016-cı ilin aprel ayında Azərbaycan xalqının qəhrəmanlıq tarixində yeni bir səhifə açıldı. Azərbaycanın igid döyüşçüləri Goranboy və Naftalan rayonlarına təhlükə yarada biləcək Talış kəndi ətrafındakı yüksəkliyi və Füzuli rayonu istiqamətində yerləşən Lələ-təpə adlı yüksəkliyi ələ keçirdilər. Nəticədə, 1994-cü ildə Horadiz əməliyyatı zamanı erməni işğalından azad olmuş Cocuq-Mərcanlı kəndi üzərində olan təhlükə aradan qalxdı və Cocuq-Mərcanlı kəndinin əhalisi öz doğma yurd-yuvasına qayıtmağa başladı. Xalqımız bu tarixi qələbəni gələcək daha böyük qələbələrin müjdəçisi kimi qəbul etdi. Cocuq-Mərcanlı inzibati baxımdan Cəbrayıl rayonuna aiddir. 1993-cü ildə Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunan Cocuq-Mərcanlı 1994-cü ildə düşmən əsarətindən azad edilmişdir. Bu kənd Lələ-təpə yüksəkliyi ermənilərin əlində qaldığı qədər təhlükə altında idi. Bu səbəbdən Cocuq-Mərcanlı kəndinin əhalisi geriyə, öz yurd-yuvalarına qayıda bilmirdi. Erməni işğalına qədər bu kənddə 220 ailə təsərrüfatı mövcud olmuşdur. 1993-cü ildə əhali bu kənddən didərgin düşmüşdür. Yalnız bir ailə, Oktay Həziyevin ailəsi kəndi tərk etməmiş, 2016-cı ilədək 23 il müddətində tək-cə yaşamışlar. Biz tələbələrə əsil vətəndaş, vətənpərvər şəxs kimi Oktay Həziyevi misal göstərə bilərik. Oktay Həziyev onları hər an gözləyən təhlükəyə baxmayaraq, öz doğma yurd-yuvasını tərk etməmişdir. Bu böyük bir vətən sevgisinin, vətəndaşlıq dəyanətinin təzahürüdür. Cocuq-Mərcanlı kəndi və Oktay Həziyevin şəxsi nümunəsi tələbələrdə vətəndaşlıq borcu və vətən sevgisi kimi yüksək əxlaqi tərbiyənin formalaşması baxımından əhəmiyyətlidir.

Auditoriyadankənar tədbirlərdən söhbət açarkən vətənpərvərlik təbliğatında, vətəndaş tərbiyəsində mühüm rol oynayan bədii və sənədli filmlərin nümayişinin müstəsna əhəmiyyəti var. Bu yaxınlarda Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sifarişilə çəkilmiş “Şəhadət” filminin təqdimatı keçirildi. Bu filmin vətənpərvərlik və vətəndaşlıq tərbiyəsi baxımından necə vacib məsələlərə toxunduğunu filmə baxarkən görmək olar.

“Vətəndaşlıq mədəniyyətinin, tərbiyəsinin, dövlətçiliyinin qorunması üçün vacib resursa çevrilməsini istəyiriksə, onun mənasına və mahiyyətinə dair təsəvvürlər aydın olmalıdır. Həm də hədəf yalnız gənclər deyil, bütün cəmiyyət, sosial təbəqələr olmalıdır. Dünyadakı kimi: Tutduğu mövqedən asılı olmayaraq!” [2, 3].

Vətəndaşlıq tərbiyəsinin auditoriyadan kənar tədbirlərdə formalaşdırılmasından danışarkən biz bir daha qeyd etməliyik ki, vətəndaşlıq insanın ailəsi, ətrafındakı insanlar, dövləti və vətəni qarşısında olan rolunun məsuliyyətinin dərk edilməsi deməkdir. Vətəndaşlıq tərbiyəsi baxımından ailə və onun rolu böyükdür. Ailədən sonra ikinci yerdə təhsil sistemi durur. Cəmiyyətdəki ictimai-siyasi və iqtisadi vəziyyət də öz növbəsində burada rol oynayır. Biz öz fikirlərimizi ümumi şəkildə belə ifadə edərkən ki, auditoriyadankənar işlərin və tədbirlərin növləri çox müxtəlif olsa da onların heç də hamısında vətəndaşlıq tərbiyəsi formalaşdırmaq mümkün deyildir. “Vətəndaşlıq - vətəndaşın öz dövlətinin fəal üzvü kimi, öz hüquqlarını başa düşən və vəzifələrini icra edən, dövlətinin siyasətini öz fəaliyyətində əks etdirən xüsusiyyətləridir” [3, 708]. Biz vətəndaşlıq tərbiyəsindən danışarkən yalnız hərbi-vətənpərvərlik, vətəni düşməndən qorumaq, düşməne nifrət formalaşdırmaq kimi xüsusiyyətlərdən başqa öz həyatlarını xalqın maariflənməsinə həsr etmiş ayrı-ayrı şəxslərin həyat və fəaliyyətinin öyrənilməsinə və təbliğinə də xüsusi diqqət yetirməliyik. Bəzən elə şəxslər olur ki, onlar bütün həyatlarını xalqın savadlanmasına, inkişafına həsr edirlər. Lakin, onlar barədə yetərincə araşdırma aparılmır. Haqqında daha az tədqiqat aparılan belə şəxslərdən biri Həsən bəy Zərdabinin həyat yoldaşı Hənifə xanım Aslanbəy qızı Məlikova-Abayeva. Onun həyat və fəaliyyətini, bir vətəndaş kimi xidmətlərini araşdırmaq auditoriyadan kənar işlərin fərdi növünə aid oluna bilər. Hənifə xanım Məlikova Azərbaycan xalqının ilk maarifçi qadınlarından biridir. O, Tiflisdə Müqəddəs Nina məktəbində təhsil almışdır. 1875-77-ci illərdə Hənifə xanım həyat yoldaşı Həsən bəy Zərdabi ilə birlikdə Əkinçi qəzetinin nəşrində çox işlər görmüşdür. O, 1881-ci ildən etibarən öz evlərində Həsən bəy Zərdabi ilə birlikdə açdıqları məktəbdə xalqın balalarına pulsuz təhsil verirlər. On-

ların heç bir təmənnə güdmədikləri bu işləri yerli din xadimlərinin və ermənilərin əlaltısı olan bəzi məmurların təzyiqlərinə məruz qalsa da onlar öz əməllərini davam etdirirdilər. Hənifə xanımın bu hərəkəti əsil vətəndaşlıq, vətənpərvərlik nümunəsi hesab oluna bilər. Hənifə xanım Bakıdakı məşhur Nəcat cəmiyyətinin qadın bölməsinin yaradıcılarından biri kimi, 1901-1905-ci illərdə Bakıda qız məktəbinin müdiri kimi çox mühüm bir fəaliyyət göstərmişdir. Bəlkə də, Hənifə xanım kimi ilk maarifçi xanımlarımız olmasaydı, Bakıda xeyriyyəçi və əsil Azərbaycan vətəndaşı nümunəsi olan Hacı Zey-

nalabdin Tağıyev 1901-ci ildə qız məktəbini açmağa bilməzdi.

Mövzunun aktuallığı - Problemlə bağlı elmi-nəzəri ədəbiyyatların araşdırılmasından aydın oldu ki, bu sahədə bir boşluq var. Auditoriyadankənar tədbirlər tələbələrdə vətəndaşlıq tərbiyəsinin formalaşdırılmasının ən optimal yoludur. Hazırladığımız məqalə bu sahədəki boşluğun doldurulmasında mühüm rol oynayacaq.

Məqalənin nəzəri əhəmiyyəti - ondan ibarətdir ki, verilən yeni məzmun və ideyalar Ali məktəb pedaqogikasına bir töhfədir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti - ondan ibarətdir ki, məqalədə irəli ideyalardan ali məktəb müəllimləri gündəlik fəaliyyətlərində istifadə edə bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Антонова А. В. Роль внеаудиторной работы по истории в процессе профессиональной подготовки будущих учителей. газ., «История», 2006, № 15
2. Aslanova. R. Vətəndaşlıq mədəniyyəti Azərbaycanın güclü dövlətə çevrilməsinin həlledici resursudur. "Azərbaycan" qəz., 2013, 17 aprel
3. Грогуленко Н. В., Гареев Э. С. Формирование патриотизма, гражданской идентичности и культуры межнационального взаимодействия. «Нефтегазовое дело»: Электронный научный журнал 2015. № 5
4. Məmmədzadə.İ. Ümummilli liderin vətənpərvərlik fenomeni, "Xalq" qəz., 2009, 9 may

E-mail: aygun.musayeva88@mail.ru

Rəyçi: ped.ü.fəls.dok., prof. M.M. Əmirov

Redaksiyaya daxil olub: 15.03.2018